

Марина Слатвінська, к. е. н.

Одеський національний економічний університет, Україна

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МОДЕРНІЗАЦІЯ»

Maryna Slatvinska, PhD in Economics

Odesa National Economic University, Ukraine

SCIENTIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF "MODERNIZATION"

The article investigates the scientific approaches to understanding the concept of "modernization". The systematization and identification of the inherent "modernization" features among which: the integrity of the construction of a rationalized society; permanent and progressive success-oriented changes; orientation to innovation; complex, systemic and adaptive process of modernization; evolutionary, accumulation nature; multifaceted process of purposeful change complex, etc. It is proposed to consider the definition of "modernization" from the point of view of organization of modernization transformations and to understand under it a set of permanent rational reforms, transformations, changes that are complementary, systemic, adaptive and all-embracing of modernization and aimed at achieving the goal.

Keywords: modernization, reform, transformation, process, system, organization.

Постановка проблеми. Під впливом фінансово-економічних потрясінь, глибокого соціального розшарування суспільства, змін світового геополітичного ландшафту та глобальної трансформації актуалізується проблема пошуку нових можливостей для зростання економіки країни, підвищення її конкурентоздатності в умовах модернізаційних перетворень. В наукових колах та серед практиків каталізатором обговорення проблем модернізації у всіх сферах життєдіяльності суспільства України стала фінансово-економічна криза 2008-2009 років. З 2011 року ідею модернізації було закладено в основу Послання Президента України Верховній раді України «Модернізація України – наш стратегічний вибір», що викликало підвищений інтерес науковців до розробки напрямів модернізації економіки і розуміння її сутності. Це можна вважати свідченням визнання, що Україна відстає від розвиненого глобалізованого світу і з метою переходу до нового етапу цивілізаційного розвитку, потребує здійснення кардинальних змін в соціальній, економічній, технологічній та інших сферах суспільного життя.

В процесі модернізаційних перетворень в Україні відбувається осучаснення економічної системи і в тому числі однієї з її складових – фінансової системи. Водночас, недостатньо дослідженим та таким, що потребує подальшої розробки є категоріальний апарат, що і являється предметом даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням теоретичного осмислення поняття «модернізація» приділяли увагу як зарубіжні так і вітчизняні вчені в різних сферах. Серед науковців доцільно виокремити праці: А. Акімова, О. Амосова, О. Білик, К. Бужимської, Н. Валінкевич, Л. Васильєва, В. Іноземцева, Н. Мамалуй, П. Матковського, М. Михальченко, О. Обушної, В. Полтеровича, В. Степико, О. Феєр, В. Цапф, А. Шарова, П. Штомпки та інших.

Аналіз наукових праць з філософії, соціології, економіки, культурології надав можливість виявити значну кількість підходів до розриву змісту поняття «модернізація» та констатувати, що трактування цієї дефініції носить дискусійний характер, є різнобічним і потребує подальшого дослідження для розробки категоріально-понятійного апарату.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз наукових підходів до розуміння дефініції «модернізація», виокремлення іманентних її ознак та розробка категоріального апарату для інтерпретації цього поняття.

Основний матеріал. Поняття «модернізація» походить від французького «moderne», тобто новітній, сучасний і означає оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог. А також «modernization» – починати використовувати нову

інформацію, методи чи технології¹. Німецький філософ Ю. Хабермас під модерном розуміє цілісний проект побудови раціоналізованого суспільства, раціональне осмислення світу в Європі нового часу. В цьому вбачається спрямування на побудову кращого, логічнішого та розумнішого суспільства. На його думку, термін «модернізація» вперше з'явився в Європі наприкінці V століття і застосовувався для розмежування офіційного статусу християнського теперішнього і язичного римського минулого. З часом тлумачення цього поняття змінювалося та лише в епоху Просвітництва і потім романтизму набуло такого сутнісного значення, яке можна співставити з сучасним. Тобто є таким, що «сприяє об'єктивному вираженню спонтанно оновлювальної актуальності духу часу»².

Думки науковців різняться не лише щодо часу виникнення цієї дефініції, а й щодо розуміння її сутності. Це поняття досліджувалося з різних позицій і знайшло відображення в низці наукових праць з філософії, соціології, економіки, екології та інших. Існує бачення, що після другої Світової війни це поняття увійшло в апарат сучасної соціологічної теорії. Воно застосовувалося переважно для визначення економічної і політичної стратегій, що спрямовувались на швидку зміну соціально-політичних, технологічних та господарських умов функціонування суспільства для надання йому більшого соціального динамізму і підвищення економічної конкурентоздатності.

З цього приводу цікавою є точка зору Б.С. Ерасова який під «модернізацією» розуміє «рух суспільств доіндустріальних, традиційних до тих економічних і політичних соціальних систем, а також масової культури, які характерні для розвинених капіталістичних країн»³. Особливістю такого процесу він вбачає наявність протиріч, які виникають і пов'язані з нашаруванням абсолютно різних або частково різних соціокультурних систем. Такі протиріччя постійні, хоча можуть проявлятися в різних ступенях: протиріччя традицій і сучасності; протиріччя між новим та власною історичною пам'яттю; протиріччя між бажанням змін та стабільністю укладу життя. Їх наявність спонукає до пошуку шляхів вдосконалення систем і виступає рушієм змін.

Схожої думки дотримується О.С. Ахiezер, але конкретизує, що «модернізація» – це «явище цивілізаційного масштабу, так як вона є переходом від «традиційної цивілізації до ліберальної», від людського колективу, який працює на постійне і статичне відтворення, до суспільства з особистістю яка само розвивається»⁴. Слід відмітити, що саморозвиток особистості є одним із основоположних чинників, які сприяють виникненню цілей та пошуку можливостей їх досягнення і тим самим стимулюють постійне прагнення до розвитку.

З точки зору спеціаліста по методології історичного пізнання і історії суспільної думки В.Г. Хороса, модернізація це перехід від традиційного суспільства до сучасного, від аграрного до індустріального⁵. Однак, у даному випадку увага не акцентується на особливостях такого переходу та притаманних йому ознаках.

Серед різноманіття підходів існують точки зору щодо можливості не повної, а часткової модернізації, на чому акцентують увагу М.Т. Пашута та О.М. Шкільнюк⁶. Вони зазначають, що модернізація це часткове оновлення, зміна застарілого устаткування, технологій виробництва, а також технічне й технологічне переоснащення промислових та сільськогосподарських підприємств. В цьому контексті доцільно зазначити, що модернізація це не лише техніко-технологічне оновлення. Вона за своїм змістом є значно ширшим поняттям. Це процес осучаснення, який охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, і як цілісна система може складатися із сукупності часткових оновлень.

Значно ширше і глибше розглядає модернізацію доктор філософських наук, професор В.Г. Федотова стверджуючи, що модернізація це перехід від традиційного суспільства до сучасного,

¹ Definition of modernization. *Merriam-Webster, Inc. Dictionary*. <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/modernization>> (2017, березень, 03).

² Хабермас, Ю. (2003). *Філософський дискурс о модерне*. Москва: Весь мир.

³ Ерасов, Б.С. (1997). *Соціальна культурологія: изд. 2-е*. Москва: Аспект Пресс.

⁴ Ахiezер, О., Хорос, В.Г. (1993). *Российская модернизация: проблемы и перспективы: (материалы «круглого стола»)*. *Вопросы философии*, 7, 3–39.

⁵ Ахiezер, О., Хорос, В.Г. (1993). *Российская модернизация: проблемы и перспективы: (материалы «круглого стола»)*. *Вопросы философии*, 7, 3–39.

⁶ Пашута, М.Т., Шкільнюк, О.М. (2005). *Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури.

який включає в себе передусім корінну відмінність від традиційного, тобто орієнтацію на інновації, переваження інновацій над традицією, світський характер соціального життя, поступовий (нециклічний) розвиток, відокремлену персональність, переважну орієнтацію на інструментальні цінності, індустріальний характер, масову освіту, активний дійовий психологічний склад тощо¹.

Точки зору щодо необхідності впровадження інновацій у процесі модернізаційних перетворень дотримується і економіст В. Лаврентьєв. Досліджуючи модернізацію на мікрорівні, він визначає її як розробку високотехнологічних продуктів, впровадження новітніх технологій та перехід на більш високий технологічний уклад, удосконалення системи управління якістю інноваційної продукції, модернізацію системи підготовки кадрів в форматі нового підходу до модернізаційного навчання.² Такої ж думки дотримуються науковці Л. Федулова³ та Й. Петрович⁴, які зазначають що це не лише комплексний проект удосконалення діяльності у виробничому та техніко-технологічному аспекті, а й удосконалення організаційної системи, інфраструктури та врахування змін у зовнішньому середовищі підприємства, що забезпечує конкурентні переваги вітчизняних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринках та сприяє розвитку економіки.

На необхідності здійснення модернізації на основі використання науково-технічних ідей, впровадження результатів НДДКР та перетворення науки на ключовий чинник соціально-економічних трансформацій акцентують увагу І. Боднар⁵ і О. Білик⁶. Водночас, А. Шарова, розглядаючи модернізацію з точки зору інноваційно-інвестиційного аспекту, зазначає що вона може бути «креативною» і «адаптивною»⁷. Такі типи модернізації можуть поєднуватися в економіці у різних пропорціях, відображаючи рівень інноваційного та економічного розвитку системи господарювання.

Подібним чином розмірковує і Ф. Фукуяма, застосовуючи термін «оборонна модернізація»⁸, для відображення вимушених змін у розвитку країн з метою зменшення ступеня їх відсталості.

Отже, під «модернізацією» розуміють ще й адаптивний процес, своєрідну відповідь різних суспільств на нові виклики і зміни навколишнього середовища. В свою чергу адаптивність, як здатність пристосовуватись до швидко змінних умов та зростаючої невизначеності, є принципово важливою.

В цьому контексті заслуговує уваги точка зору соціолога А.І. Кравченко⁹, який вважає що модель модернізації може бути органічною (розвиток країни підводить її суспільство до модернізації і оновлення та є очевидним кроком подальшого розвитку) або неорганічною (ініційована об'єктивними умовами або політичним керівництвом для рішення конкретних задач), а головним результатом модернізації науковець вбачає зміну суспільства в сенсі способу життя. Під поняттям «модернізація» він розуміє процес переходу від доіндустріальних суспільств до індустріальних, акцентуючи увагу на проведенні повільних і продуманих реформ.

З огляду на зазначене, доцільно зауважити, що отождолення понять «модернізація» і «реформа», які зустрічаються останнім часом в науковій літературі є недоречним. Не зважаючи на те, що під цими процесами розуміють «зміни», в чому і простежується схожість, все ж сутність цих змін різна.

¹ Федотова, В.Г. (2000). Типология модернизаций и способов их изучения. *Вопросы философии*, 4, 10-13.

² Лаврентьєв, В.А. (2010). *Управление технологической модернизацией на основе многоуровневой оптимизации производства*: монографія. Н. Новгород: ВГИПУ.

³ Федулова, Л.І. (2008). *Технологічна модернізація промисловості України*. Київ: Інститут економіки та прогнозування.

⁴ Петрович, Й.М. (2011). Модернізація промислових підприємств як передумова їх ефективного розвитку. *Національний університет Львівська політехніка*. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16326/1/138_Petrovich_249_250_Modern_Problems.pdf> (2017, липень, 05).

⁵ Боднар, І.Р. (2009). Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну на сучасному етапі. *Регіональна економіка*, 4, 62–70.

⁶ Білик, О. (2009). Модернізація економіки України в умовах глобалізації: проблеми та протиріччя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*, 89, 30–33.

⁷ Шарова, А.А. (2012). Теоретические аспекты модернизации российской экономики. *Социально-экономические явления и процессы*, 9, 176-181. <<http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-aspekty-modernizatsii-rossiyskoj-ekonomiki>> (2017, березень, 03).

⁸ Фукуяма, Ф. (2005). *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ, Ермак.

⁹ Кравченко, А.И. (1997). *Социология. Словарь: учеб. пособие для студентов вузов*. Москва: Издательский центр Академия.

Реформа передбачає перебудову зовнішніх, організаційних сторін явищ, тоді як модернізація включає в себе адаптацію цілісного явища до сучасних вимог і має відповідати критерію успішності. Отже, модернізація за своїм змістом є повнішою, істотнішою та глибшою, ніж реформи. Останні, в свою чергу, мають здійснюватися системно на шляху модернізаційних перетворень.

В підтвердження цієї тези доцільно навести думку П.Є. Матковського¹, який трактує «модернізацію» як системний реформаційний процес, націлений на досягнення компромісу між цінностями народу, політичним правлінням й економічною системою держави, завдяки адаптації старих і формуванню нових інституцій та інститутів, мобілізації громади довкола національної ідеї, інтеграції до світового суспільного ладу.

В цьому ж напрямку висловлює свою думку В. Цапф, відмічаючи, що «модернізація» – складний процес, який включає в себе індустріальну революцію, прагнення відсталих країн підвищити рівень свого розвитку, реакція розвинутих суспільств на нові виклики². З даним твердженням можна погодитись частково, так як «модернізація» може проводитись у різних країнах за різними типами і не обов'язково це має бути революційний шлях.

З точки зору Л.С. Васильєва, «модернізація» є практичним синонімом поняття «революція»³ і він розглядає першу як якісний стрибок у розвитку виробничих сил. Однак, не дивлячись на те, що відмінності традиційного і сучасного суспільства можуть бути суттєвими, з цим важко погодитись, так як для здійснення стрибка потрібні значні фінансові ресурси і час для оновлення. Отже, скоріше за все це процес еволюційний, накопичувальний, аніж революційний.

Польський соціолог П. Штомпка⁴, розкриваючи сутність дефініції «модернізація», акцентує увагу на трьох основних її значеннях. По-перше модернізація – прогресивні соціальні зміни, рух суспільства вперед. По-друге – процес, що відбувається у слабо розвинутих чи відсталих країнах і відображає їх зусилля, спрямовані на те, аби наздогнати провідні, найбільш розвинуті країни, які існують з ними в одному історичному часі, в рамках єдиного глобального суспільства. По-третє – комплекс соціальних, культурних, політичних, інтелектуальних та економічних трансформацій, які відбувалися на Заході з XV ст. і досягли апогею у XIX – XX ст.

Доцільно зазначити, що з точки зору фінансово-економічного аспекту для здійснення комплексу перелічених трансформацій необхідне фінансування, виважене регулювання руху фінансових потоків у забезпеченні комплексних, системних, прогресивних, якісних та успішних змін.

Стосовно апелювання терміном «трансформація», що іноді застосовується науковцями як синонім «модернізації», слід погодитись з думкою професорів М. І. Михальченко та В. П. Степико. Досліджуючи проблеми суспільних змін, які відбуваються в Україні, професор М. І. Михальченко стверджує: «трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: уперед, назад, убік, по колу. Модернізація ж орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалювання, просування вперед, на розроблення й реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій. Модернізація – це творчо-перетворювальна функція розвитку. Але специфічна – як засіб оновлення суспільств. Модернізація дійсно є незавершеним проектом і проектом, що ніколи не завершується в глобальному вимірі. Суспільство, яке завершило модернізаційний проект, може вирушати на історичний смітник»⁵.

В цьому аспекті В.П. Степико⁶ доводить, що «модернізація» як поняття, вживається для позначення процесу розвитку, тоді як термін «трансформація», в більшій мірі, пов'язується

¹ Матковський, П.Є. (2012). Модернізація економіки України: витоки, сутність, очікувані результати. *Видавництво Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка*. <<http://personal.pu.if.ua/depart/retro.matkovsky/resource/file/pdf/Modernization%20of%20economic%20of%20Ukraine.pdf>> (2017, квітень, 22).

² Цапф, В. (1998). Теория модернизации и различие путей общественного развития. *Социс*, 8, 14–26.

³ Васильєв, Л.С. (2011). *Модернизация как исторический феномен (о генеральных закономерностях эволюции)*. Москва: Фонд «Либеральная миссия».

⁴ Штомпка, П. (1996). *Социология социальных изменений*. Москва: Аспект Пресс.

⁵ Михальченко, М. (2005). Політична реальність в Україні: трансформація, модернізація, революція? *Сучасна українська політика*. <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59635/6-Mikhalchenko.pdf?sequence=1>> (2017, липень, 05).

⁶ Степико, В.П. (2008). Теорія соціальних змін як парадигма модернізації сучасного суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. <<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3959/1/Stepyko.pdf>> (2017, липень, 05).

із змінами, які відображають суперечливість та складність модернізаційних процесів в країнах, які рухаються в напрямку розвинутих країн, але декларативно, повільно і непослідовно звільнюються від негативної спадщини попередньої системи, а також не завжди конструктивно відкидають її позитивні здобутки. Отже, трансформації можуть мати негативні наслідки, тоді як «модернізація» має передбачати успіх.

Однак, ознайомлення з працями в яких зустрічається трактування трансформації, наводить на думку, що дослідження модернізаційних перетворень України неможливо здійснювати відірвано від ідей трансформації з огляду на їх взаємозв'язок. З точки зору організації модернізаційних перетворень їх доцільно розглядати як сукупність різноманітних трансформацій та реформ.

Щодо успіху, як одного з критеріїв модернізації, на чому акцентують увагу також А.В. Акімов та А.І. Яковлев¹, то ним є не лише вихід суспільства і держави з кризи, досягнення стійкого характеру розвитку, а й головне – досягнення країною стадії найбільш розвинених держав та набуття «гідного становища» в світовій системі. В цьому ж контексті як «...процес покращення, оновлення, який веде до прогресивних змін...»² модернізацію розглядає О.О. Мамалуй.

На іманентну модернізації нескінченність вказують соціолог С. Амін, стверджуючи, що «...сучасність (modernity), відкриває двері на незвідане, вона нескінченна по своїй суті, але передбачає послідовність форм, які різноманітно долають суперечності суспільства в кожен момент його історії»³, та економісти К. Бужимська «...сукупність різного роду економічних, політичних, державно-правових, психологічних, культурологічних зрушень та перетворень конкретної соціально-економічної системи у напрямі її осучаснення і постійного вдосконалення; наближення соціально-економічних систем та їхніх фрагментів до максимально можливого рівня розвиненості»⁴ і Е.К. Карпуніна «модернізація економіки – невпинне, тобто таке що не має часових рамок, вдосконалення продуктивних сил суспільства і відповідних їм виробничих відносин»⁵.

Зі змісту наведених тверджень вбачається, що «модернізація» розглядається науковцями з точки зору двох взаємопов'язаних аспектів – за змістом і як процес.

На необхідності розгляду модернізації як явища і як процесу, зазначає також Н. В. Валінкевич «...модернізація – категорія, яка відображає процес перетворення дійсності у відповідності до вимог посткризового відновлення економіки»⁶. Вона стверджує, що це будь-які цілеспрямовані зміни в економіці країни. Крім того, це багатогранний процес комплексу змін підприємства в ході якого поєднуються економічні і організаційні проблеми, що за умов заздалегідь прогнозованого результату, мають чітко сформульовану кінцеву мету.

Доречною є позиція науковця Н.І. Обушної, яка пропонує розглядати модернізацію з точки зору системного підходу та аналізу. Вона зазначає що це: «складна система, яка складається з різного роду підсистем різного рівня і передбачає зміни (оновлення) економічних, політичних, правових, культурних інститутів та суспільних відносин на сучасних засадах визнання принципів демократії, верховенства права та прав людини, ринкової економіки, соціальної держави, усталених міжнародних норм співіснування країн тощо»⁷. Враховуючи іманентну системам ієрархію, доцільно зазначити, що в процесі модернізаційних перетворень відбувається осучаснення як соціально-економічної системи так і її основних підсистем. Процес таких змін можна досліджувати як від абстрактного до конкретного так і навпаки.

¹ Акімов, А.В., Яковлев, А.И. (2012). *Цивілізації в XXI веке: проблеми и перспективы развития*. Москва: Издательство Московского университета.

² Мамалуй, О.О. (2010). Про зміст механізму модернізації української економіки. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, 3, 27-35.

³ Амін, С. (2003). Экономический глобализм и политический универсализм: Конфликтующие результаты? *Социология*, 1, 49–56.

⁴ Бужимська, К.О. (2008). Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан. *Вісник ЖДТУ*, 2(44), 216–227.

⁵ Карпуніна, Е.К. (2010). Ключевые вопросы современной экономической политики России. *Социально-экономические явления и процессы*, 2, 34-38. <<http://cyberleninka.ru/article/n/klyuchevye-voprosy-sovremennoy-ekonomicheskoy-politiki-rossii>> (2017, травень, 05).

⁶ Валінкевич, Н.В. (2015). *Організаційно-економічна модернізація підприємств харчової промисловості*. Автореф. Дис.... доктора економічних наук: спеціальність 08.00.04.

<<http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/21568>> (2017, липень, 01).

⁷ Обушна, Н.І. (2015). Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства. *Теорія та практика державного управління*, 3(50). <<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf>> (2017, червень, 15).

Отже, під «модернізацією» розуміється системний процес, сукупність різноманітних змін конкретних інституційних сфер, які забезпечують постійне якісне вдосконалення та осучаснення суспільного устрою. Це ставить модернізацію на значно вищій щабель оновлення суспільства, аніж звичайне швидке соціально-економічне зростання. Такий підхід дає можливість розглядати модернізацію значно повніше і глибше, досліджуючи модернізацію економічної системи та модернізацію фінансової системи, як однієї з її складових. Варто зазначити, що як складна система, модернізація включає управлінський аспект та тісний взаємозв'язок і взаємодію між структурними компонентами. В свою чергу, ця взаємодія має бути законодавчо врегульована, враховуючи те, що необхідність і потреба в модернізації визнана на рівні держави.

В цьому аспекті на увагу заслуговує думка С. Хантінгтона¹ який зазначає, що процес модернізації потребує усвідомленого управління і не можна керуватися лише законами вільного ринку як неминучої даності. Разом з тим, він виокремлює основні характеристики процесу модернізації і стверджує, що це процес комплексний, системний, глобальний, прогресивний, ступінчастий, безповоротний, протяжний.

Слушною є думка академіка РАН В. Полтеровича: «модернізація – це не одномоментний акт прийняття «хороших законів», а побудова послідовності проміжних інститутів, які ведуть до бажаних цілей»² та І.Р. Ахметгараєва : «модернізація – це не просто зміни, а ціленаправлене вдосконалення соціальних інститутів, процесів, норм, відносин, яке відповідає сучасним вимогам»³. Отже, модернізація не відбувається спонтанно, вона має свої етапи та перманентний характер, що обумовлюється масштабністю проблем які вирішуються і потребою в повільних змінах та необхідністю їх адаптації. З даного визначення чітко простежується ще одна іманентна модернізації ознака – цілепокладання. Більш того, вона є основою функціонування будь-якої системи.

На цій особливості модернізації також акцентує увагу О.Ю. Амосов⁴ стверджуючи, що остання має розглядатися у якості стратегічного напрямку (моделі, сценарію) розвитку країни в умовах післякризової модернізації, який є дієвим та має привести до: нагромадження синтезованого капіталу країни з подальшим його розподілом на національному рівні; створення умов для трансформації синтезованого капіталу у гео економічний капітал країни, який має забезпечувати ефективність створення інноваційної моделі розвитку підприємств та соціально-економічний розвиток країни.

З цього ж приводу цікавою є думка О. В. Феєр, стосовно того, що модернізація в умовах глобалізації спрямована на забезпечення якісних змін у суспільстві і його структурі та осучаснення всіх сфер економічної системи, шляхом реалізації нових цілей і стратегій⁵.

Отже, увага зосереджується на необхідності осучаснення всіх сфер економічної системи, в тому числі і структурних складових останньої. Крім того, серед основних умов такого осучаснення постає розробка стратегії та визначення цілей розвитку економіки і суспільства в цілому. В цьому аспекті слід підкреслити необхідність співвіднесення фінансово-економічних завдань із цілями і завданнями суспільної (всеохоплюючої) модернізації.

Схожої думки дотримується група авторів, які трактують поняття «модернізація» як: «... комплексний соціокультурний процес, в якому управлінські та технологічні рішення підпорядковані гуманітарним цілям, а гуманітарні цілі співвіднесені з економічними завданнями»⁶. До зазначеного слід додати, що в процесі модернізаційних перетворень доцільним є дотримання

¹ Хантінгтон, С. (2004). *Политический порядок в меняющихся обществах*. Москва: Прогресс-Традиция.

² Полтерович, В. (2008). Стратегии модернизации, институты и коалиции. *Вопросы экономики*, 4, 4-24.

³ Ахметгараев, И.Р. (2009). Функции права: эволюция и модернизация. *Проблемы в российском законодательстве*. <<http://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-prava-evolyutsiya-i-modernizatsiya>> (2017, лютий, 03).

⁴ Амосов, О.Ю., Гавкалова, Н.Л. (2011). Модернізація в Україні: шлях в майбутнє.

Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. Т.1, 4, 16-21.

<<http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4383/4515>> (2017, липень, 05).

⁵ Феєр, О. (2016). Модернізація як економічна категорія. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 1(5),

70-74. <<http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2016/05/1-5-1-2016-11.pdf>> (2017, липень, 03).

⁶ Аузан, А., Архангельский, А., Лунгин, П., Найшуль, В. (2011). *Доклад. Культурные факторы модернизации*. Москва. Санкт-Петербург. Фонд стратегия – 2020.

<http://www.intelros.ru/pdf/kulturnye_factory_modernizacii.pdf> (2017, червень, 08).

основної мети, визначених пріоритетів розвитку держави і виконання поставлених завдань. При цьому, акцент має бути на комплементарному характері взаємозв'язків між різними соціально-економічними чинниками та підсистемами.

Досліджуючи дефініцію «модернізація» як економічну категорію О.В. Феєр стверджує, що це «комплексний процес синхронних, якісних, інноваційних перетворень на всіх рівнях, за всіма напрямками, шляхом використання ефективних інструментів управління, спрямований на забезпечення благополуччя всіх учасників суспільства та сталого розвитку»¹.

Таке визначення з акцентом на сталий розвиток є влучним та своєчасним, з огляду на нагальні завдання які нині стоять перед цивілізацією. Це стосується забезпечення екологічної безпеки на планеті і зокрема, в Україні, та необхідності раціонального використання ресурсів спрямованих на задоволення потреб людини (з одночасним збереженням навколишнього середовища).

Існує також думка, що поняття «модернізація» вміщує в собі: «формування, розвиток, зміни і міжнародну взаємодію сучасної цивілізації, а також світову конкуренцію, в ході якої різні країни прагнуть, досягають і утримують високий по світовим стандартам рівень розвитку»².

Дійсно, включення країни до світогосподарських зв'язків та використання науково-технічних досягнень конкурентів і партнерів надає можливість досягти зближення з ключовими економіками, які слугують імпульсом технологічних і соціальних перетворень в світі. Більш того, як зазначає В. Іноземцев: «...індустріальна країна може скоротити відставання від постіндустріальних країн лише при прямій і активній участі останніх»³. Отже, обмеженість фінансових ресурсів може стати перешкодою на шляху модернізації економіки країни і в цьому контексті виникає необхідність міжнародної підтримки з боку країн, які досягли високого рівня розвитку.

Висновки. Сформулювати точне визначення модернізації доволі важко, так як це складна система та багатогранний процес і він стосується не лише перетворень в економіці чи вдосконалення матеріально-технічної бази. В цілому модернізацією можна назвати складний процес соціо-еколого-економічних, культурних, політичних перетворень на шляху розвитку від традиції до осучаснення. Цей процес є комплексним і пронизує всі сторони життя суспільства, формує зміну престижу різних соціальних верств та їх ставлення до змін, сприяє саморозвитку особистості. Тому доцільним є дослідження модернізаційних перетворень одночасно з різних позицій і рівнів, особливостей їх взаємодії і взаємопроникнення, а також встановлення причинно-наслідкових зв'язків для виявлення чинників впливу на розвиток національної економіки та визначення її перспектив.

Аналіз наукових підходів до розуміння поняття «модернізація» надав можливість виявити відсутність єдності щодо тлумачення цієї дефініції. Серед науковців «модернізація» розглядається як явище, процес, система, а також з точки зору вузького і широкого сенсу, мікро, мезо та макро рівнів. Проведене дослідження надало підстави запропонувати власний науковий підхід до розуміння дефініції «модернізація», який базується на розгляді цього поняття з точки зору організації, а саме – як сукупності перманентних раціональних реформ, трансформацій, змін, які носять комплементарний, системний, адаптивний і всеохоплюючий характер осучаснення та направлені на досягнення цілі.

Здійснене узагальнення теоретичних підходів спонукало до виокремлення іманентних «модернізації» ознак: цілісний проект побудови раціоналізованого суспільства; цілепокладання; наявність постійно виникаючих протиріч; постійне прагнення до розвитку в тому числі саморозвитку особистості; перманентні прогресивні зміни, які зорієнтовані на успіх; орієнтація на інновації та їх переваження над традицією; комплексний і системний процес осучаснення; адаптивний процес; вбачає зміну суспільства в сенсі способу життя; еволюційний, накопичувальний характер; спрямування на реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій; нескінченний та поетапний проект і процес; багатогранний процес комплексу цілеспрямованих змін; складна система з притаманними їй взаємозв'язками та взаємовпливом, яка потребує усвідомленого управління.

¹ Феєр, О. (2016). Модернізація як економічна категорія. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 1(5), 70-74. <<http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2016/05/1-5-1-2016-11.pdf>> (2017, липень, 03).

² Лапін, Н.І. (2011). *Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001–2010)*. Москва: Весь Мир.

³ Іноземцев, В. (2005). *Пределы «догоняющего» развития*. Москва: Экономика.

Проведене теоретичне узагальнення надало можливість стверджувати, що «модернізація» охоплює всі рівні розвитку суспільства і економічної системи. Однак, для успішної реалізації модернізаційних перетворень вони повинні бути організовані за допомогою раціональних реформ, трансформацій, змін, які мають носити комплементарний, системний, адаптивний і всеохоплюючий характер осучаснення та бути спрямовані на досягнення цілі.

References:

1. Definition of modernization. *Merriam-Webster, Inc. Dictionary*. <<http://www.merriam-webster.com/dictionary/modernization>> [in English].
2. Habermas, Ju. (2003). *Filosofskij diskurs o moderne* [Philosophical Discourse on Modernity]. Moscow: Ves' mir. [in Russian].
3. Erasov, B.S. (1997). *Social'naja kul'turologija: izd. 2-e.* [The Social Culturology] Moscow: Aspekt Press. [in Russian].
4. Ahiezer, O., Horos, V.G. (1993). Rossijskaja modernizacija: problemy i perspektivy: (materialy «kruglogo stola») [Russian modernization: problems and prospects: (the materials of «the round table»). *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], no. 7, 3–39. [in Russian].
5. Pashuta, M.T., Shkilnyuk, O. M. (2005). *Innovaciyi: ponyatijno-terminologichnj aparat, ekonomichna sutnist ta shlyaxy stymuljuvannya: navcha`ny`j posibnyk* [Innovations: the conceptual and terminological apparatus, the economic essence and ways of stimulation: the manual]. Kyiv: Centr navchal`noyi literatury. [in Ukrainian].
6. Fedotova, V.G. (2000). Tipologija modernizacij i sposobov ih izuchenija [The typology of modernization and ways of their studying]. *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], no. 4, 10-13. [in Russian].
7. Lavrent'ev, V.A. (2010). *Upravlenie tehnologicheskoj modernizaciej na osnove mnogourovnevoj optimizacii proizvodstva: monografija* [The management of technological modernization based on multilevel optimization of the production: monograph]. N. Novgorod: VGIPU. [in Russian].
8. Fedulova, L.I. (2008). *Tehnologichna modernizacija promyslovosti Ukrayiny* [The technological modernization of the industry of Ukraine]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prognozuvannya. [in Ukrainian].
9. Petrovych, J.M. (2011). Modernizacija promyslovyx pidpryemstv yak peredumova yix efektyvnogo rozvytku [Modernization of industrial enterprises as a precondition for their effective development]. *Nacionalnyj universytet Lviv`ka politexnika* [National University of Lviv Polytechnic]. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16326/1/138_Petrovich_249_250_Modern_Problems.pdf> [in Ukrainian].
10. Bodnar, I.R. (2009). Problemy zaluchennya inozemny`x investy`cij v Ukrayinu na suchasnomu etapi [The problems of attracting foreign investments to Ukraine at the present stage]. *Regionalna ekonomika* [Regional economy], no. 4, 62–70. [in Ukrainian].
11. Bilyk, O. (2009). Modernizacija ekonomiky Ukrayiny v umovax globalizaciyi: problemy ta protyrichchya [Modernization of Ukraine's economy in the conditions of globalization: problems and contradictions]. *Visnyk Kyyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika* [The Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv], issue 89, 30–33. [in Ukrainian].
12. Sharova, A.A. (2012). Teoreticheskie aspekty modernizacii rossijskoj jekonomiki [Theoretical aspects of the modernization of the Russian economy]. *Social'no-jekonomicheskie javlenija i process* [Socio-economic phenomena and processes], no. 9, 176-181. <<http://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-aspekty-modernizatsii-rossijskoj-ekonomiki>> [in Russian].
13. Fukujama, F. (2005). *Konec istorii i poslednij chelovek* [The end of history and the last man]. Moscow: ACT, Ermak. [in Russian].
14. Kravchenko, A.I. (1997). *Sociologija. Slovar': ucheb. posobie dlja studentov vuzov* [Sociology. Dictionary: the textbook for university students]. Moscow: Izdatel'skij centr Akademija. [in Russian].
15. Matkovskij, P.Ye. (2012). Modernizacija ekonomiky Ukrayiny: vytoky, sutnist, ochikuvani rezul`taty [Modernization of the Ukrainian economy: origins, essence, expected results]. *Vydavnyctvo Prykarpatskogo nacionalnogo universytetu im. V. Stefanyka* [Publishing House of the Precarpathian National University named after V. Stefanyk]. [in Ukrainian].
16. Capf, V. (1998). Teorija modernizacii i razlichie putej obshhestvennogo razvitija [The theory of modernization and the difference of the ways of social development]. *Socis* [Socis], no. 8, 14–26. [in Russian].
17. Vasil'ev, L.S. (2011). *Modernizacija kak istoricheskij fenomen (o general'nyh zakonomernostjah jevoljucii)* [Modernization as a historical phenomenon (on the general laws of evolution)]. Moscow: Fond «Liberal'naja missija». [in Russian].
18. Shtompka, P. (1996). *Sociologija social'nih izmenenij* [Sociology of social changes]. Moscow: Aspekt Press. [in Russian].
19. Myxalchenko, M. (2005). Politychna realnist v Ukrayini: transformacija, modernizacija, revolyucija? [The Political reality in Ukraine: Transformation, Modernization, Revolution?]. *Suchasna ukrajinska polityka* [Modern Ukrainian politics]. <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59635/6-Mikhalchenko.pdf?sequence=1>> [in Ukrainian].

20. Stepyko, V.P. (2008). Teoriya socialnyx zmin yak paradygma modernizaciyi suchasnogo suspilstva [The theory of social changes as a paradigm for the modernization of modern society]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova* [Scientific journal of the NPU name after M. P. Drahomanov]. <<http://enpui.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3959/1/Stepyko.pdf>> [in Ukrainian].
21. Akimov, A.V., Jakovlev, A.I. (2012). *Civilizacii v XXI veke: problemy i perspektivy razvitiya* [The Civilizations in the 21st Century: Problems and Prospects of the development]. Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta. [in Russian].
22. Mamaluj, O.O. (2010). Pro zmist mexanizmu modernizaciyi ukrayinskoyi ekonomiky [On the content of the mechanism of the modernization the Ukrainian economy]. *Visnyk Nacionalnoyi yurydychnoyi akademiyi Ukrayiny imeni Yaroslava Mudrogo* [Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise], no. 3, 27-35. [in Ukrainian].
23. Amin, S. (2003). Jekonomicheskij globalizm i politicheskij universalizm: Konfliktujushhie rezul'taty? [The Economic globalism and political universalism: Conflicting results?]. *Sociologija* [Sociology], no. 1, 49–56. [in Russian].
24. Buzhymyska, K.O. (2008). Teoriya modernizaciyi: vynykennya, rozvytok, suchasnyj stan [The theory of modernization: the emergence, development, modern state]. *Visnyk ZhDTU* [Bulletin ZPTU], no. 2(44), 216 – 227. [in Ukrainian].
25. Karpunina, E.K. (2010). Kljuचेvye voprosy sovremennoj jekonomicheskoy politiki Rossii [Key issues of modern economic policy in Russia]. *Socialno-jekonomicheskie javlenija i processy* [Socio-economic phenomena and processes], no. 2, 34-38. <<http://cyberleninka.ru/article/n/kljuचेvye-voprosy-sovremennoj-ekonomicheskoy-politiki-rossii>> [in Russian].
26. Valinkevych, N.V. (2015). *Organizacijno-ekonomichna modernizaciya pidpryemstv xarchovoyi promyslovosti* [Organizational and economic modernization of food industry enterprises]. Avtoref. Dys.... doktora ekonomichnyx nauk: specialnist 08.00.04. [thesis for PhD degree in economics: spec. 08.00.04]. <<http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/21568>> [in Ukrainian].
27. Obushna, N.I. (2015). Modernizaciya – suchasnyj trend rozvy`tku suspil`stva [Modernization – the modern trend of the development of society]. *Teoriya ta prakty`ka derzhavnogo upravlinnya* [Theory and practice of public administration], 3(50). <<http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-3/doc/1/06.pdf>> [in Ukrainian].
28. Hantington, C. (2004). *Politicheskij porjadok v menjajushhihsja obshhestvah* [Political order in changing societies]. Moscow: Progress-Tradiciya. [in Russian].
29. Polterovich, V. (2008). Strategii modernizacii, instituty i koalicii [Modernization strategies, institutions and coalitions]. *Voprosy jekonomiki* [Questions of economics], 4, 4-24. [in Russian].
30. Ahmetgaraev, I.R. (2009). Funkcii prava: jevoljucija i modernizacija [Functions of law: evolution and modernization]. *Probely v rossijskom zakonodatel'stve* [The Gaps in the Russian legislation]. <<http://cyberleninka.ru/article/n/funksii-prava-evolyutsiya-i-modernizatsiya>> [in Russian].
31. Amosov, O. Yu., Gavkalova, N. L. (2011). Modernizaciya v Ukrayini: shlyax v majbutnye [Modernization in Ukraine: the way to the future]. *Strategiya rozvy`tku Ukrayiny`. Ekonomika, sociologiya, pravo* [Strategy of development of Ukraine. Economics, sociology, law]. T.1, 4, 16-21. <<http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4383/4515>> [in Ukrainian].
32. Feyer, O. (2016). Modernizaciya yak ekonomichna kategoriya [Modernization as an economic category]. *Naukovyj visnyk Mukachivs'kogo derzhavnogo universy`tetu* [Scientific herald of Mukachevo State University], 1(5), 70-74. <<http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2016/05/1-5-1-2016-11.pdf>> [in Ukrainian].
33. Auzan, A., Arhangel'skij, A., Lungin, P., Najshul', V. (2011). *Doklad. Kul'turnye faktory modernizacii* [Report. Cultural factors of modernization]. Moscow. Sankt-Peterburg. Fond strategija – 2020. <http://www.intelros.ru/pdf/kulturnye_faktory_modernizacii.pdf> [in Russian].
34. Lapin, N.I. (2011). *Obzornyj doklad o modernizacii v mire i Kitae (2001–2010)* [Overview report on modernization in the world and China(2001–2010)]. Moscow: Ves' Mir. [in Russian].
35. Inozemcev, V. (2005). Predely «dogonjajushhego» razvitiya [Limits of "catching up" development]. Moscow: Jekonomika. [in Russian].